

національної економіки, головними напрямками економічної безпеки держави та сприянням влади у відстоюванні інтересів вітчизняних банківських установ.

З метою досягнення соціально-економічних пріоритетів розвитку стратегія державного управління транснаціональним капіталом в українському банківському секторі повинна бути направлена на максимальне інтегрування дочірніх структур ТНБ у вітчизняну економіку. Головним орієнтиром при регулюванні діяльності банків з іноземним капіталом повинно стати оптимальне використання ресурсів ТНБ. На внутрішньому ринку банківських послуг необхідно створити умови, які б сприяли зміцненню конкурентоспроможності вітчизняних банків, та не використовувати адміністративні важелі стримування експансії транснаціонального банківського капіталу [1, с. 40].

Процес лібералізації допуску нерезидентів до банківського сектора багатьох країн та їх подальша масштабна транснаціоналізація не є безконтрольними. Світовий досвід демонструє, що на зміну непопулярним та малоефективним адміністративним обмеженням по відношенню до дочірніх структур ТНБ прийшов комплекс заходів більш лояльного характеру. Даний механізм регулювання транснаціональних процесів в фінансовій системі приймаючої держави ґрунтується на впровадженні гнучкого підходу до допуску та встановлення нормативів діяльності дочірніх структур закордонних банків в залежності від їх індивідуальних характеристик, на підвищенні питомої ваги та значення опосередкованих важелів регулювання в міжнародних згодах, що встановлюють вимоги та стандарти для банківських установ, діяльність яких виходить за межі національних кордонів.

Висновки та пропозиції. В роботі проаналізовані умови конкурентного середовища та виявлені основні тенденції розвитку конкуренції банківського сектору України. Присутність в українській фінансовій системі дочірніх структур ТНБ сприяє підвищенню рівня конкуренції в секторі банківських послуг; створенню умов для скорочення відтоку капіталу закордон; використанню передових банківських технологій; підвищенню рівня відкритості та інвестиційної привабливості приймаючої країни; здійсненню масштабного інвестування, обсяг якого значно перевищує можливість вітчизняних фінансових установ; підвищенню емоційності української банківської галузі та рівня її капіталізації. В межах національного банківського сектора діє транскордонна конкуренція, яка передбачає боротьбу українських банківських установ за клієнтів не тільки між собою, але й із фінансовими установами з іноземним капіталом, не дивлячись на те, що ТНБ завжди мають більші можливості.

Розгортання транскордонної конкуренції на ринку банківських послуг України має подвійний характер, з одного боку результати діяльності банків з іноземним капіталом виступають стимулюючим чинником для вітчизняних фінансових установ, а з іншого боку – дочірні структури ТНБ створюють серйозні загрози ринковим позиціям українських банків. Згідно результатів проведеного дослідження банки з вітчизняним капіталом суттєво відстають від іноземних установ, які діють на території України.

Необхідно розробити програму заходів щодо регулювання доступу ТНБ на вітчизняним ринком з метою ефективного використання їх інвестиційного потенціалу та нівелювання негативних наслідків для розвитку національного банківського сектору.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Забчук Г.М. Особливості функціонування банків з іноземним капіталом в Україні [Текст] / Г.М. Забчук // Наукові записки. Серія «Економіка». – 2013. – Випуск 22. – С. 37-41.
2. Мамонов М.Е. Неструктурный подход к оценке уровня конкуренции в российском банковском секторе [Текст] / М.Е. Мамонов // Банковское дело. – 2010. – №11. – С. 17-24.
3. Огерчук М.О. Оцінка стану діяльності банків з іноземним капіталом на вітчизняному ринку банківських послуг [Текст] / М.О. Огерчук // Бізнес Інформ. – 2013. – №7. – С. 292-298.
4. Дані фінансової звітності банків України за станом на 01.01.2014. [Електронний ресурс] / Офіційний сайт НБУ - Режим доступу: http://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=64097.
5. Циганов О. Конкурентна позиція українських банків з іноземним капіталом [Текст] / О. Циганов, І. Веселий // Схід. — 2011. — № 3 (110). — С. 54-60.
6. Богма, С. Д. Вплив іноземного капіталу на конкуренцію в банківському секторі України [Текст] / С. Д. Богма, Я. О. Гусев // Вісник Української академії банківської справи. – 2012. – № 1 (32). – 71-76.
7. Мірошніченко, О. В. Аналіз конкурентного середовища банківської системи України [Текст] / О. В. Мірошніченко // Культура народів Причорномор'я. – 2007. – № 109. – С. 102-105.
8. Єріс, Л. М. Оцінка індикаторів ринкової позиції банків в сучасних умовах розвитку фінансового ринку [Текст] / Л. М. Єріс // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 7 – С. 191-200.
9. Волков О.Р. Конкуренция на российском банковском рынке и оценка конкурентоспособности банков [Текст]: автореф. дис. канд. экон. наук: спец. 08.00.10 – финансы, денежное обращение и кредит / Волков Олег Романович; Московский государственный университет экономики, статистики и информатики (МЭСИ). – Москва, 2011. – 24 с.
10. Осадчий Є.С. Іноземний капітал в банківській системі України [Текст]: автореф. дис. на здоб. наук ступ. канд. экон. наук; 08.00.08 – гроші, финансы і кредит / Осадчий Євгеній Сергійович; Держ. вищ. навч. закл. «Київський нац. экон. ун-т ім. В. Гетьмана». – Київ, 2010. – 19 с.: ілюстр.

УДК: 336.2

МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ СПРИЯТЛИВОГО ДЛЯ БІЗНЕСУ ФІСКАЛЬНОГО ПРОСТОРУ: УСПІШНИЙ ДОСВІД РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА

Молдован О.О., к.е.н., завідувач сектору грошово-фінансової стратегії Національного інституту стратегічних досліджень

Молдован О.О. Механізми формування сприятливого для бізнесу фіскального простору: успішний досвід Республіки Польща

В процесі пошуку ефективних механізмів формування сприятливого для бізнесу фіскального простору Україні варто звернутися до досвіду тих країн, які мали подібні проблеми, проте зуміли їх успішно подолати. Особливо цікавим в цьому контексті є досвід податкової реформи Республіки Польща. Інтерес до Польщі обумовлений тим, що вона є єдиною країною в ЄС, яка навіть в умовах глобально-фінансової кризи зберегла позитивну динаміку економічного зростання. Більше того, в час, коли більшість країн боролися з рецесією, Польща була визнана державою, яка досягла найбільшого прогресу в справі формування комфортних умов для бізнесу.

В основі сприятливості бізнес-клімату Польщі лежить раціонально побудована податкова система. Особливо важливим досягненням стало те, що країна зуміла посісти досить високі позиції в контексті податкової конкуренції в Центрально-Східній Європі.

Польський досвід формування сприятливого для бізнесу фіскального простору є добрим прикладом того, як можна ефективно поєднати засаду нейтральності податкової системи з функціонуванням комплексу дієвих фіскальних пільг та стимулів.

В даному контексті статтю присвячено дослідженню польського досвіду реформування податкового клімату в напрямку сприятливості для бізнесу. Проаналізовано заходи, які дозволили Польщі створити сприятливий фіскальний простір, що дозволило колишній постсоціалістичній країні побудувати інвестиційно найпривабливішу ринкову економіку Центрально-Східної Європи. Розглянуто

конкретні ефективні механізми формування сприятливого фіскального простору, які потенційно можуть бути корисними для України.

Ключові слова: Республіка Польща, фіскальний простір, податки, податкова реформа, податкова система, податкові стимули, податкова конкуренція.

Молдован А.А. Механизмы формирования благоприятного для бизнеса фискального пространства: успешный опыт Республики Польша

В процессе поиска механизмов формирования благоприятного фискального пространства Украине стоит обратиться к опыту тех стран, которые имели подобные проблемы, однако сумели их успешно преодолеть. Особенно интересным в этом контексте является опыт налоговой реформы Республики Польша. Интерес к Польше обусловлен также тем, что она является единственной страной в ЕС, которая даже в условиях глобально-финансового кризиса сохранила положительную динамику экономического роста. Более того, в то время, когда большинство стран боролись с рецессией, Польша была признана государством, достигшим наибольшего прогресса в деле формирования комфортных условий для бизнеса.

В основе благоприятности бизнес-климата Польши лежит рационально выстроенная налоговая система. Особенно важным преимуществом является то, что страна сумела занять достаточно высокие позиции в налоговой конкуренции в Центрально-Восточной Европе.

Польский опыт формирования благоприятного для бизнеса фискального пространства является хорошим примером того, как можно эффективно совместить принцип нейтральности налоговой системы с функционированием комплекса действенных фискальных льгот и стимулов.

В данном контексте статья посвящена исследованию польского опыта реформирования налогового климата в направлении лояльности для бизнеса. Проанализированы меры, позволившие Польше создать благоприятное фискальное пространство, что позволило бывшей постсоциалистической стране построить в наиболее инвестиционно привлекательную рыночную экономику в Центрально-Восточной Европе. Рассмотрены конкретные эффективные механизмы формирования благоприятного фискального пространства, которые могут быть полезными для Украины.

Ключевые слова: Республіка Польща, налоговый климат, налоги, налоговая реформа, налоговая система, налоговые стимулы, налоговая конкуренция.

Moldovan O. Mechanisms of the formation of a favorable fiscal climate: the efficiency experience of the Poland Republic

Ukraine should find the ways of creation of a favorable fiscal climate within good experience of that states, which have had similar problems, but have managed to overcome them successfully. Poland Republic is one of the most interesting examples in this direction. It is single country in the EU, which hold positive trend of economic growth during the last global financial crisis. Moreover, Poland has become the state, which has achieved the most progress in the formation of favorable conditions for business. An efficiency tax system is a basis of a favorable business climate in Poland. Poland also has managed to get high position in the tax competition in Central and Eastern Europe. Polish experience in the creating of a favorable fiscal climate for business is a good example how to combine effectively the principle of neutrality of the tax system with the tax allowances and tax incentives.

The article is dedicated to the analysis of Polish experience of the tax system reforms in the direction towards creation favorable climate to business. The measures, which ensured creation of favorable fiscal climate, which have determined the transformation of post-socialist country in the most investment attractive economy in the Central and Eastern Europe is analyzed. The concrete effective mechanisms for creating a favorable fiscal climate that could be potentially useful for Ukraine are proposed in the article.

Key words: Poland, fiscal climate, taxes, tax reform, tax system, tax incentives, tax competition.

Постановка проблеми. Сприятливість фіскального простору є одним із головних чинників, які впливають на активність підприємницького сектору в державі. Зрозуміла, прозора та лояльна до бізнесу податкова система здатна сформувати міцну основу для економічного зростання навіть в умовах турбулентності глобальної економіки. Водночас проблеми фіскального простору, навпаки, будуть стримувати економічну динаміку навіть у фазі економічного піднесення.

У зв'язку з цим завдання формування сприятливої для бізнесу податкової системи є одним із головних пріоритетів економічної політики більшості країн світу. Особлива увага цьому питанню приділяється в умовах рецесії, коли завдання стимулювання підприємництва набуває ще більшої актуальності. В такій ситуації сьогодні знаходиться і Україна, яка потребує дієвих фіскальних рішень для того, щоб зупинити небезпечний процес скорочення підприємницького сектору.

В контексті пошуку ефективних механізмів формування сприятливого фіскального простору доцільно звернутися до досвіду тих країн, які мали подібні проблеми, проте зуміли їх успішно подолати. Безумовно, переносячи іноземну практику на український ґрунт, необхідно враховувати специфіку та особливості національного менталітету, історії та економіки. Проте, як свідчить практика, більшість проблем України не є унікальними і в різний період були характерні для інших країн, ментально й історично до неї близьких.

Особливо цікавим в цьому контексті для України є досвід формування сприятливого фіскального простору Республіки Польща. По-перше, економічна політика даної країни представляє інтерес сама по собі, оскільки Польща є єдиною країною в ЄС, яка навіть в умовах глобально-фінансової кризи зберегла позитивну динаміку економічного зростання. Більше того, в час, коли більшість країн боролися з рецесією, Польща була визнана державою, яка досягла найбільшого прогресу в справі формування сприятливого середовища для бізнесу, зокрема і в питаннях покращення фіскального простору [1].

По-друге, Україна має постійно враховувати позитивні фіскальні новачки в справі формування сприятливого інвестиційного клімату в цій країні, оскільки Польща є прямим конкурентом України за інвестиції в Центрально-Східній Європі. В зв'язку з цим реформи податкової системи в Україні мають бути спрямовані на те, щоб сформувати, принаймні, не гірші умови для підприємницької діяльності в порівнянні з іншими країнами регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В українській науковій думці дослідження проблем формування сприятливого для бізнесу фіскального простору здійснюють такі фахівці, як І. О. Луніна, А. М. Соколовська, Т. І. Єфименко, В. М. Опарін, К. І. Швабій, Д. М. Серебрянський, О. О. Єгорова та ін. Зазначені фахівці значну частину своїх досліджень присвятили пошуку шляхів покращення фіскального простору України для підприємницької діяльності, аналізуючи серед іншого й іноземний досвід вирішення даної проблеми.

Виділення невирішеної проблеми. В роботі пропонується дещо відмінний від традиційного підхід до дослідження іноземного досвіду. На нашу думку, доцільнішим є глибокий аналіз досвіду однієї країни, яка успішно подолала ті проблеми, з якими зараз стикається Україна, ніж поверхове дослідження практики групи держав, які часто суттєво відрізняються від України за ментальністю і рівнем економічного розвитку.

В цьому контексті **метою наукової статті** є детальне дослідження польського досвіду формування сприятливого для бізнесу фіскального простору, зокрема, конкретних механізмів, які дозволили даній країні стати найбільш інвестиційно-привабливою економікою в Центрально-Східній Європі.

Результати дослідження. Попри тривалість і складність постсоціалістичних змін в економіці Польщі, сьогодні можемо констатувати, що країна пройшла трансформаційний етап доволі успішно. У 2013 році у порівнянні з 1990 р. ВВП Польщі зріс в 2,3 рази [2] (в Україні в 2013 р. ВВП був на рівні 69,5 % до рівня 1990 р.). Крім того, в економіці відбулися якісні структурні зрушення, які обумовили зростання частки продукції з високою доданою вартістю у виробництві та експорті держави. Відзначимо, що Польща є єдиною країною Європи, яка в умовах глобальної фінансово-економічної кризи зберегла позитивну економічну динаміку, що свідчить про міцну основу її економіки.

Одним із ключових чинників економічного розвитку республіки стала ефективна державна політика активізації підприємницького сектору. Протягом згаданого періоду кількість підприємств в країні збільшилася з 1,2 млн. до 4 млн. Відзначимо, що 99,8 % з них становлять підприємства, що належать до сектору малого та середнього бізнесу [3]. Безумовно, в основі такого стрімкого розвитку підприємництва лежав цілий комплекс економічних та політичних чинників, проте головним з них стала здатність уряду сформувати в країні сприятливий бізнес-клімат. Істотний прогрес Польщі в даному напрямі підтверджується також в найавторитетнішому дослідженні сприятливості бізнес-середовища різних країн світу Doing business (рис. 1)

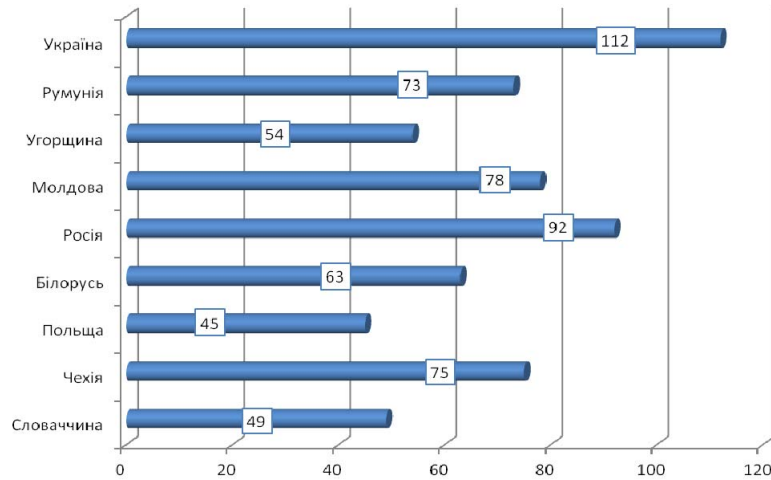

Рис. 1. Позиції країн ЦСЄ в рейтингу Doing business 2014

Джерело: [4]

Як бачимо, згідно оцінок експертів Світового банку, Польща має найбільш лояльні умови для розвитку бізнесу в Центрально-Східній Європі. Більше того, країна кілька років поспіль визнається найпривабливішим місцем для прямих інвестицій в даному регіоні та другим в рейтингу (після Великої Британії) за цим критерієм на території Європейського союзу.

В основі сприятливості бізнес-клімату Польщі лежить раціонально побудована податкова система. Особливо важливим досягненням стало те, що країна зуміла посісти досить високі позиції в контексті податкової конкуренції в Центрально-Східній Європі. З-поміж країн даного регіону податкова система республіки характеризується помірним рівнем податкового навантаження, проте податковий тиск розподілений збалансованіше, ніж в інших державах. Передусім, це стосується оподаткування прибутку підприємств та розподілу внесків на соціальне страхування (табл. 1).

Таблиця 1.

Податкове навантаження на економіку Польщі, % до ВВП

Показник/країна	Словаччина	Чехія	Польща	Угорщина	Румунія	Україна
Інтегральний показник податкового навантаження	28,5	34,4	32,4	37,0	28,2	42,4
Податок на прибуток	2,4	3,4	2,1	1,2	2,2	4,2
ПДВ	6,8	7,0	8,1	8,5	8,7	10,0
Соціальні відрахування з роботодавця	12,3	15,4	11,5	13,1	9,0	11,8
з працівника	6,6	9,8	4,7	7,9	5,7	10,7
з працівника	2,9	3,1	4,6	4,6	2,9	1,1

Джерело: [5]

У порівнянні з іншими країнами регіону польська податкова система характеризується відносно низьким обсягом доходів бюджету від корпоративного податку на прибуток по відношенню до ВВП, що обумовлено:

- а) низькою ставкою податку на прибуток (загалом 19 %, для окремих видів економічної діяльності – 20 %);
- б) наявністю обмежень, проте досить потужних фіскальних стимулів.

Крім того, польські роботодавці мають практично найнижчі зобов'язання зі сплати внесків на соціальне страхування, у тому числі пенсійного та медичного страхування.

Таблиця 2.

Розподіл зобов'язань соціального страхування між працедавцем та працівником

Вид обов'язкового соціального страхування	Працедавець	Працівник
Пенсійне страхування	9,76 %	9,76 %
Страхування на випадок втрати працездатності	6,50 %	1,50 %
Страхування на випадок хвороби	-	2,45 %
Страхування від нещасних випадків на виробництві	-	Від 0,67 % до 3,33 %
Медичне страхування	-	9 %
Страхування на випадок безробіття	2,45 %	-

Таким чином, відносно рівномірний розподіл зобов'язань щодо соціального страхування та низька ставка на прибуток є чинниками того, що фіскальний тиск на підприємницький сектор в Польщі є одним з найнижчих не лише в Центрально-Східній Європі, а й загалом в ЄС.

Окрім низького фіскального тиску на підприємницький сектор загалом, Польща характеризується продуманою внутрішньою організацією фіскального простору. Для неї характерні такі риси:

- **Утвердження принципу нейтральності податкових правил для великих підприємств.** В процесі податкової реформи для великих підприємств було ліквідовано абсолютну більшість податкових пільг та виключень. Відзначимо, що в країні відсутні будь-які галузеві критерії для полегшення фіскального тиску чи створення особливих пільгових умов, за винятком сільського господарства. Натомість, як було сказано вище, запроваджено низьку ставку податку на прибуток – 19 %. Юридичні особи сплачують щомісячні платежі з податку на прибуток за результатами діяльності відповідного періоду. Юридичні особи також зобов'язані сплачувати податок на додану

вартість. Основна ставка ПДВ в Польщі становить 23 %, для деяких товарів і послуг існують пільгові ставки в розмірі 8 % і 5 %. Від сплати ПДВ звільнюються малі підприємства, річний дохід яких не перевищує 150 тис. злотих (близько 35 тис. євро).

- **Еластичність та гнучкість податкової системи в питаннях оподаткування фізичних осіб-підприємців та партнерств, що діють без створення юридичної особи.** Для таких суб'єктів підприємницької діяльності Польща пропонує кілька можливих режимів оподаткування, з-поміж яких кожен підприємець може знайти оптимальний варіант для себе залежно від виду економічної діяльності, розміру доходу та низки інших важливих чинників. Окрім загальної системи оподаткування (передбачає прогресивне оподаткування прибутку), суб'єкт підприємницької діяльності може використовувати:

- а) лінійний податок (flat tax) з фіксованою ставкою в розмірі 19 % від отриманого прибутку;
- б) спрощену систему оподаткування, яка встановлює єдину ставку з бруто-обігу. Ставка податку для цієї групи підприємств коливається в діапазоні від 3 до 20 %. Нею можуть скористатися виключно суб'єкти підприємницької діяльності, річний дохід яких не перевищує 150 тис. євро. Відзначимо, що спрощена система оподаткування не передбачає спрощення обліку та звітності;
- в) фіксований податок - ставка залежить від виду діяльності та місцевості її здійснення, а сам режим надає право на спрощення оподаткування, обліку та звітності. Умови цього режиму значно жорсткіші, ніж в Україні. По-перше, він застосовується лише до найдрібніших підприємств, які надають побутові послуги. По-друге, якщо операції платника податку з фізичними особами, що не провадять господарську діяльність, перевищать 20 тис. злотих (4,5 тис. євро) то він змушений встановити касовий апарат і вести облік здійснених операцій. По-третє, існують обмеження на операції з надання послуг іншим суб'єктам підприємницької діяльності.

- **Окремий і дуже лояльний податковий режим для фермерів.** Польське законодавство виокремлює сільськогосподарську діяльність в особливий вид підприємницької діяльності. Фактично для неї створений окремий податковий режим. Відзначимо, що для фермерів не лише застосовується полегшений режим оподаткування. Вони також мають окрему систему соціального страхування, яка характеризується значно нижчими внесками на обов'язкове державне страхування. Основним податком, який сплачують польські фермери, є сільськогосподарський податок. Базою для його розрахунку є площа землі, скоригована на тип ґрунту та режим його використання. Ставкою податку є середня ринкова вартість 2,5 центнера жита за 1 гектар. Крім того, варто звернути увагу на особливий режим нарахування ПДВ. Сільськогосподарські підприємці в більшості випадків не є платниками ПДВ і, відповідно, звільнені від обліку та звітності даного податку. Водночас, вони можуть нараховувати ПДВ в розмірі 7 % до вартості реалізованої продукції для того, щоб частково компенсувати сплачений ними «вхідний» ПДВ при витратах на матеріально-технічне забезпечення чи на інші статті товарів та послуг для провадження господарської діяльності. Привілейований податковий режим для польських фермерів обумовлений особливою роллю сільського господарства в економіці Польщі, а також нормою конституції, яка прямо декларує, що саме незалежні фермери є основою даної галузі. Враховуючи, що середній розмір фермерського господарства в країні складає від 3 до 30 га (в залежності від воєводства), то очевидно, що державна підтримка має бути орієнтована саме на малий бізнес, який вимагає максимально лояльних умов діяльності.

Попри те, що в ході податкової реформи принцип нейтральності податкової системи був визнаний для Польщі пріоритетом, що обумовило скасування більшості податкових пільг та виключень, уряд тим не менш зберіг низку дієвих фіскальних стимулів. Всі вони спрямовані на вирішення конкретних завдань розвитку економіки, тому видаються достатньо обґрунтованими. Зокрема, фіскальні стимули застосовуються в наступних цілях.

1. Стимулювання модернізації виробництва. З цією метою в Польщі запроваджені такі інструменти:

- **одноразова амортизація.** Цей інструмент спрямований в першу чергу на підтримку інвестиційної діяльності малого бізнесу та компаній, що лише розпочинають свою діяльність. Зазначені суб'єкти господарської діяльності мають право віднести до витрат, що враховуються при визначенні бази оподаткування податку на прибуток, витрати на придбання основних засобів виробництва у рік їх придбання, але у розмірі, що не перевищує 50 тис. євро.

- **технологічна податкова знижка.** Цей податковий інструмент спрямований на зменшення фіскального тиску на технологічну модернізацію економіки. Зазначена знижка застосовується до витрат на нематеріальні активи, якими можуть бути запатентовані новітні технології, результати науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, які дозволяють або освоїти виробництво нових продуктів, або вдосконалити товари, виробництво яких вже налагоджене. Відрахування здійснюються з бази оподаткування податку на прибуток, що в кінцевому підсумку призводить до зниження розміру податку, що підлягає сплаті до бюджету. Можливість використання цього фіскального інструменту обмежена кількома умовами. По-перше, податкова знижка може бути застосована виключно до тієї технології, яка була запатентована не пізніше ніж за 5 років до цього, що має бути засвідчено однією з установ Польщі, яким надано право проведення відповідних експертиз у даній сфері. По-друге, ця пільга доступна лише для тих підприємств, що працюють на загальних умовах оподаткування і не є резидентами СЕЗ.

- **створення інвестиційних резервів.** Додаткові пільги доступні суб'єктам підприємницької діяльності, що мають статус науково-дослідних центрів (Research and Development Centers). Для того, щоб отримати цей статус (надається міністром економіки Республіки Польща), підприємство повинно задовольняти такі умови:

- мінімальна чиста виручка від реалізації продукції має складати 1,2 млн. євро за попередній фінансовий рік;
- виручка від реалізації внутрішніх НДДКР або прав промислової власності складає 20 % від чистої виручки;
- немає податкової заборгованості.

Підприємства з таким статусом мають право щомісячно здійснювати амортизаційні відрахування до інноваційного фонду, зменшуючи базу оподаткування на 20 %. Пільга також може бути перенесена на три майбутні податкові періоди.

2. Підтримка малого бізнесу. Польща здійснює всебічну підтримку малого бізнесу, зокрема надає таким суб'єктам господарської діяльності фіскальні пільги:

- **більш лояльний в порівнянні з загальним режим оподаткування.** По-перше, група підприємств, які потрапляють під категорію малих платників податків (річний дохід не перевищує 1,2 млн євро), мають певні фіскальні полегшення, зокрема: право на перехід на квартальний період звітності та сплати ПДВ і податку на прибуток на ринку та право застосовувати касовий метод розрахунку ПДВ. Крім того, як вже зазначалося, малі підприємства, річний дохід яких не перевищує 150 тис. євро, мають можливість сплачувати податок з обігу (ставки коливаються в діапазоні 3-20 %). Малі підприємці, що сплачують фіксований податок та фермерські господарства можуть застосовувати також спрощену систему обліку та звітності;

- **податковий кредит на умовах повернення.** Цей інструмент спрямований на підтримку ліквідності малих підприємств, які розпочинають свою діяльність. Підприємство, яке налічує не більше 50 працівників, і річний дохід якого не перевищує 10 млн євро, має можливість не сплачувати протягом року платежів з податку на прибуток. Погашати зобов'язання воно може рівними частинами протягом наступних п'яти років і без відсотків за користування;

- **відшкодування деяких витрат.** Як вже зазначалося, польське законодавство містить досить жорсткі норми щодо необхідності застосування реєстраторів розрахункових операцій. Проте для зменшення видатків на ці цілі для малих підприємств передбачено право списати з нарахованого ПДВ до 50 % витрат на придбання касового апарату, але не більше ніж 2500 злотих (570 євро) на кожну одиницю. Крім того, дозволяється частково списати витрати на забезпечення доступу до Інтернету.

3. Зниження фіскального тиску на ліквідність підприємств у випадку складних обставин. В цьому напрямі Польща застосовує досить важливі механізми. По-перше, надається право перенесення збитків на інші податкові періоди. Відповідно до net principle держава має не лише отримувати користь з прибутку підприємства, але й брати участь у його збитках. Відповідно до цієї засади Польща

дозволяє списувати збиток протягом наступних п'яти років, але не більше, ніж 50 % збитку в один із цих років. По-друге, Польща постійно скорочує терміни визнання заборгованості безнадійною. Наразі він зменшений з 180 до 150 днів від кінцевого терміну оплати фактури. Такі заходи особливо важливі в складних економічних умовах, коли проблеми з оплатою поставленої продукції зростають. Польський підхід вирішення цього питання дозволяє частково враховувати їх тиск на обігові кошти підприємства.

4. Спеціальні економічні зони. Вони являють собою юридично відокремлену територію держави, в межах якої інвестори здійснюють господарську діяльність на преференційних умовах, зокрема мають право на отримання комплексу податкових пільг, передусім з податку на прибуток, земельного податку та податку на нерухомість. Базовими завданнями СЕЗ в Польщі є:

- пожевлення економічної діяльності в депресивних регіонах країни шляхом залучення до них нових інвестицій;
- покращення соціального становища в регіоні завдяки стимулюванню створення нових робочих місць;
- надання державної підтримки для окремих галузей господарського комплексу, які з різних міркувань мають важливе значення для держави.

Польська модель СЕЗ в руслі європейських вимог встановлює чітку кореляцію - чим бідніший регіон, тим більші податкові стимули він може запроваджувати для інвесторів в рамках СЕЗ. За рахунок податкових пільг інвестор може компенсувати від 30 до 50 % вартості інвестиційного проекту. Крім того, додаткові 10 % може отримати інвестор, який має статус середнього підприємства, і 20 % - якщо є малим підприємством.

Завдяки таким сприятливим умовам польські СЕЗ перетворилися на локомотив економічного розвитку держави та регіонів. Аналіз їхнього впливу на соціально-економічний розвиток регіонів показує, що їхнє запровадження забезпечило випереджаючий розвиток та вищі показники добробуту населення відповідних територіальних одиниць. Зокрема, в тих повітах (аналог українського району), де існують СЕЗ, показник ВВП на душу населення на 500-700 дол. США вищий, ніж в інших регіонах. При цьому рівень безробіття в таких повітах на 1,5-2,8 п.п. нижчий, ніж середній показник по країні¹. Відзначимо, що повіти, де розташовані СЕЗ, з самого початку характеризувалися значно гіршими стартовими позиціями: нижчими соціально-економічними показниками, обмеженими фінансовими можливостями місцевих органів влади, відсталою та зношеною інфраструктурою, високим рівнем безробіття.

З точки зору фіскального балансу функціонування СЕЗ, приклад Польщі добре ілюструє, що застосування податкових стимулів може бути не тільки ефективними, але й дохідними. Вже з 2004 року (тобто менше ніж за десятиліття від запровадження СЕЗ) додаткові доходи від податку з доходів фізичних осіб, що сплачені завдяки приросту кількості зайнятих працівників, почали перевищувати втрати державного та місцевого бюджетів від надання податкових пільг.

Таблиця 3.

Показники діяльності польських СЕЗ в 1995-2013 р.

Кількість виданих дозволів на реалізацію проектів в рамках СЕЗ	Обсяг освоєних інвестицій, млрд дол	Кількість нових створених робочих місць	Кількість збережених робочих місць
1570	27,856	184680	66724

Джерело: Міністерство економіки Республіки Польщі (<http://www.mg.gov.pl/node/7809>)

Додатковим результатом розвитку СЕЗ в Польщі, на який почали звертати увагу лише в останні роки, стало формування в рамках СЕЗ виробничих кластерів, тобто комплексу підприємств, що задіяні в одному виробничому ланцюжку. В цьому вбачається найбільший потенціал розвитку СЕЗ після скасування податкових пільг в 2026 році. Формування кластерів призводить до зменшення транзакційних витрат у відносинах з постачальниками, що доволі відчутно впливає на собівартість виробництва.

Висновки. Польський досвід формування сприятливого для бізнесу фіскального простору є добрим прикладом того, як можна ефективно поєднати засаду нейтральності податкової системи з функціонуванням комплексу дієвих фіскальних пільг та стимулів. Він дозволяє зробити низку висновків та рекомендацій, які можуть бути потенційно корисними для України.

По-перше, визначальним чинником для формування сприятливого для бізнесу фіскального простору є не рівень фіскального тиску на економіку, а його раціональний розподіл між різними факторами виробництва. Збалансований розподіл податкового навантаження дозволяє забезпечити значні доходи бюджету, не пригнічуючи при цьому підприємницьку ініціативу.

По-друге, нейтральність податкового простору не означає наявності єдиного режиму оподаткування. Для окремих категорій суб'єктів господарської діяльності, які не пересікаються на ринку, можуть існувати відмінні режими оподаткування, адаптовані до їх специфіки. Особливо важливо, щоб податкова система передбачала певні фіскальні полегшення для фізичних осіб-підприємців, які здійснюють господарську діяльність самостійно, або наймають кілька працівників. Їм необхідно створити найбільш сприятливі умови, максимально звільнивши їх від бюрократичної тяганини.

По-третє, нейтральна податкова система є оптимальним податковим режимом для сегменту великого бізнесу. Вона має ґрунтуватися на запровадженні прозорих фіскальних правил без виключень та обмежень, але з відносно низькою ставкою податку на прибуток. Це знизить фіскальний тиск і зменшить витрати на облік та звітність для великих підприємств.

По-четверте, фіскальні стимули необхідно використовувати в тих сегментах, де державна підтримка дійсно є необхідною, і вона не призводить до істотних втрат доходів бюджету. Такими сферами є малий бізнес, страпани, які тільки розпочинають свою діяльність та бізнес в депресивних територіях. Названі групи підприємств знаходяться в суттєво гірших стартових умовах, ніж інші суб'єкти господарської діяльності, тому надання їм фіскальних пільг та стимулів дозволить частково підтримати їх діяльність, не порушуючи засади нейтральності фіскального простору.

По-п'яте, кількість фіскальних стимулів має бути обмежена, але вони повинні бути дієвими. Краще запровадити 3-4 податкових інструменти підтримки окремих аспектів господарської діяльності, проте забезпечити їх суттєвий вплив на фінансовий стан їх реципієнтів, ніж декларувати кілька десятків пільг, більшість з яких практично не впливають на стан відповідної груп підприємств та підприємців.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Raport Banku Światowego: Polska liderem w przeprowadzaniu reform ułatwiających prowadzenie biznesu // Eurofunds news : [Електронна версія]. Режим доступу: <http://www.eurofundsnews.pl/content/view/18760/327/>
2. Główny Urząd Statystyczny. Режим доступу: <http://www.stat.gov.pl>
3. Przedsiębiorczość w Polsce w 2013 r. Raport analityczny Ministerstwa gospodarki RP : [Електронна версія]. Режим доступу: <http://www.mg.gov.pl/node/19066>
4. Doing Business 2014. Understanding Regulations for Small and Medium-Size Enterprises. [Електронна версія]. Режим доступу: <http://www.doingbusiness.org/reports/global-reports/doing-business-2014>
5. Taxation trends in the European Union. 2013 edition: [Електронна версія]. Режим доступу: http://ec.europa.eu/taxation_customs/taxation/gen_info/economic_analysis/tax_structures/index_en.htm

¹ Specjalne Strefy Ekonomiczne po 2020 roku: Dotychczasowe efekty funkcjonowania SSE w Polsce /Raport Ernst & Young. Режим доступу: <http://sse2020.e-publish.pl/>